

УДК: 376-056.264:81'234

Н.С. Гаврилова
nathalia.gavr@gmail.com

МЕТОДИКА КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ КІНЕСТЕТИЧНОГО ТИПУ

Гаврилова Наталія Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри логопедії та спеціальних методик факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Гаврилова Н.С. Методика корекції порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу. У статті подано нейропсихологічну характеристику кінестетичного фактору, охарактеризовано особливості порушення кінестетичного праксису у дітей з порушеннями мовлення та визначено його роль у формуванні вимови фонем у дітей, а також описано загальні правила корекції порушень артикуляційної моторики чутливого кінестетичного типу, комплекси вправ спрямовані на формування уявного образу фонем та методичні рекомендації щодо їх застосування.

Матеріали подані у статті є результатом проведеного нами прикладного дослідження метою якого було сформулювати та апробувати комплекс вправ спрямованих на корекцію порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу та описати методику їх застосування. В цілому було сформовано 17 комплексів вправ, окремі зразки яких також подані у статті.

Ключові слова: кінестетичний праксис, порушення артикуляційної моторики кінестетичного типу, методика корекції.

Гаврилова Н.С. Методика коррекции нарушений артикуляционной моторики кинестетического типа. В статье представлено нейропсихологическую характеристику кинестетического фактора, описано особенности нарушения кинестетического праксиса у детей с нарушениями речи, а также определено его роль в формировании произношения фонем у детей. Описано общие правила коррекции нарушения артикуляционной моторики чувственного кинестетического типа, комплексы упражнений направленные на формирование образа фонем и методические рекомендации к их использованию.

Материалы представленные в статье – результат проведённого нами практического исследования целью которого было сформировать комплекс упражнений направленных на коррекцию нарушений артикуляционной моторики кинестетического типа и описать методику его использования. В целом, было сформировано 17 комплексов артикуляционных упражнений, отдельные примеры которых также представлены в статье.

Ключевые слова: кинестетический праксис, нарушения артикуляционной моторики кинестетического типа, методика коррекции.

Havrylova N.S. Method of correction of the kinesthetic disorders of articulatory movement. In the article, we gave neuropsychological characteristics of the kinesthetic factor, characterized specialties of the kinesthetic praxis violation of children with speech disorders, defined its role in phonemes pronunciation forming, described the general rules of correction of articulatory movement disorders of the sensitive kinesthetic type, and suggested separate complexes of exercises for the phonemes image forming with methodic recommendations for their usage.

The materials given in the article are a result of the practical investigation, aimed at the forming and approbation of the complex of exercises for the correction of articulatory movement disorders of kinesthetic type, and the description of the method of their usage.

The research results showed that this type of articulatory movement disorders appears in complex dyslalia, motor alalia, mental backwardness and autism spectrum disorders.

We defined, that logopedic massage and articulatory gymnastics are effective in the correction of articulatory movement disorders of kinesthetic type. It is also important to follow the sequence of the correctional influence conducting: starting from usage of classic massage (sometimes self-massage) elements and passive articulatory exercises, and till the static articulatory exercises in front of the mirror, and the reflex-habit exercises based on the intramuscular sensation. First of all, you need to form the sensation and conception of an articulatory image of a sound of speech, and to provide its pronunciation stimulation in the situation, which will allow to give the meaning to the phoneme and include it into communication with child.

In general, we formed 17 complexes of exercises, with some examples given in the article.

Key words: kinesthetic praxis, articulatory movement disorders of kinesthetic type, method of correction.

Постановка проблеми. Наукові дослідження в галузі фізіології (І.П. Павлова), логопедії (М.А. Савченко, Є.Ф. Соботович та інших), нейропсихології (О.Р. Лурія, А.Л. Сиротюк, О.Д. Хомская та інших) показують, що у розвитку та функціонуванні акту вимови провідну роль відіграє рухова система. Одним із найвагоміших факторів, що забезпечує її розвиток є кінестетичний фактор.

Нейропсихологічні дослідження О.Р. Лурії, Л.С. Цветкової, Є.Д. Хомської та інших показують, що відповідальною за кінестетичний фактор є значна частина тім'яної долі кори головного мозку, що інтегрує сигнали, які поступають від чутливих рецепторів, розташованих у шкірі, м'язах, сухожиллях, суглобах у різних частинах тіла. На базі кінестетичного фактору формується уявлення про власне тіло. З одного боку, від кінестетичної чутливості залежить точність виконання кожного руху, з іншого боку, в процесі втримування позицій та виконання рухів активними стають кінестетичні відчуття, що дозволяє уявити позу в якій знаходиться той чи інший орган тіла (рука, нога, язик, губи тощо) без візуального спостереження за нею.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб зрозуміти зміст симптомів, які виникають при ураженні кожної ділянки на кожному з рівнів організації кінестетичної функції, зупинимося на їхньому призначенні. Зокрема, функцією ланок які проходять на рівні спинального ганглію та продовгуватого мозку, є перенос різного роду чутливої інформації, яка поступає від периферійних рецепторів. Функції кіркової та таламічної ланки - забезпечення відчуття точності локалізації дотику у різних частинах тіла, розрізнення відчуттів за силою впливу, гальмування афективного компонента відчуттів, а також функцією кіркової ланки є сигнальне позначення кінестетичних відчуттів.

Узагальнення даних, зібраних при аналізі наукових джерел, також показує, що порушення на рівні спинного ганглію та продовгуватого мозку характеризуватимуться порушенням чутливості у різних ділянках тіла. При наявності порушень на рівні таламусу будуть труднощі з визначенням точності локалізації дотику, сили його впливу, а інколи виникатимуть афективні реакції при дотику. При ураженнях нижніх передніх ділянок тім'яної долі (які примикають до лобної долі кори головного мозку) виникатимуть труднощі при визначенні дрібних деталей предметів, їхніх фактурних ознак тощо. При ураженні задніх нижніх ділянок кори тім'яної долі виникатимуть труднощі при розпізнаванні об'єктів на дотик, хоча при цьому окремі ознаки об'єктів розпізнаватимуться і відчуватимуться, При ураженні верхніх відділів тім'яної долі кори головного мозку виникатимуть симптоми порушення схеми тіла. Такі дані були зібрані при дослідженні дорослих з локальними ураженнями кори головного мозку.

Проведене нами дослідження кінестетичного праксису у дітей дозволило виявити, що наслідком його порушення є незначно знижений

тонус м'язів неточності при виконанні артикуляційних рухів та рухів пальцями рук без опори на зоровий зразок. На певному етапі, в міру розвитку мовлення, рухи в області органів артикуляції стають точнішими, вони швидше автоматизуються, проте в області пальців рук ці труднощі залишаються набагато довше. І особливо довго формується всебічне уявлення про звук мовлення як фонему та артикулему. Характерними при цьому структурному типі є стійкі заміни одних звуків мовлення іншими. Після постановки звуків мовлення довший час спостерігаються їх взаємозаміни, сплутування. Цей структурний тип порушення, що виникає при ураженні в області тім'яної долі кори головного мозку, кінестетичних зон на який вказує вище перерахована симптоматика було нами названо *кінестетичним чутливим*.

Цільовою установкою подолання кінестетичного чутливого типу порушення у роботі логопеда, з нашої точки зору, є активізація кінестетичної чутливості та формування уявлення про артикуляцію звуків мовлення (головну артикуляційну ознаку фонему; місце формування перешкоди на шляху повітряного струменя, що видихається).

На підставі аналізу наукових джерел (О.Н. Мастюкова, А.В. Семенович, А.Н. Сиротюк та інші) та в результаті проведеного нами дослідження було визначено, що для корекції цього типу порушення рекомендовано застосовувати такі засоби як логопедичний масаж, артикуляційні та дихальні вправи.

Види масажу, які застосовують для корекції зазначеного типу порушення: класичний та самомасаж. *Місцем проведення логопедичного масажу є* межі органу артикуляції, що забезпечує формування перешкоди на шляху струменя повітря, що видихається (місця утворення звука мовлення). В процесі масажування використовують лише окремі елементи класичного масажу з застосуванням як легких так і прийомів інтенсивнішого впливу для того, щоб зосередити увагу дітей на відчуттях в межах окремих частин органів артикуляції. При проведенні логопедичної роботи при корекції цього типу порушення надають перевагу пасивним артикуляційним вправам і елементам самомасажу.

Отож, рекомендовано починати процес корекції порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу з застосування елементів класичного масажу (інколи самомасажу) та пасивних артикуляційних вправ покликаних підвищити кінестетичну чутливість в межах певних груп м'язів органів артикуляції. Поступово переходимо до виконання статичних артикуляційних вправ перед дзеркалом, завдяки чому формуватиметься візуальний образ-уявлення про артикулему. А потім переходимо до вправ з недовільним рівнем виконання з опорою на внутрішньом'язеве відчуття без зорового контролю, що сприятиме усвідомленню образу-артикуляції на рівні уявлення. На останньому

етапі також важливо звуку мовлення надати смислове наповнення через співвіднесення його з предметно-практичною ситуацією.

Було визначено, що в залежності від ступеня складності порушення, кількість артикуляційних позицій може бути від однієї до дванадцяти (базові артикуляційні позиції, що лежать в основі правильної артикуляції звуків мовлення). Зокрема: «Широко відкритий рот», «Посмішка», «Напружена посмішка», «Оскал», «Округлені губи», «Сильно витягнуті вперед губи», «Нижня губа наближена до верхніх зубів», «Широкий кінчик язика впирається в верхні зуби», «Широкий кінчик язика з силою впирається в нижні зуби», «Кінчик язика відтягнутий від нижніх передніх зубів, корінь язика піднятий вгору», «Широкий кінчик язика наближений до передньої частини твердого піднебіння», «Гострий кінчик язика впирається в верхні передні зуби».

З урахуванням вище зазначених особливостей нами було розроблено та апробовано методичні комплекси, які включили елементи масажу, артикуляційні та дихальні вправи спрямовані на формування уявлення про артикуляцію звуків мовлення, зразки окремих із них наводимо нижче (див табл. 1).

Таблиця 1

Методика формування уявлення про характерні особливості артикуляції фонем

Назва	Мета	Хід виконання
Формування уявлення про артикуляцію звука -А-		
Відчуй широко відкрий рот	Формування відчуття відкривання рота широко	Логопед фіксує погляд дитини на своєму обличчі. Пальцем натискає під нижньою губою опускаючи вниз підборіддя, наскільки це можливо, або лише задає, на рівні відчуття, програму відкривання рота і сам промовляє подовжено -А-.
Відкрий рот	Формування вміння широко відкривати рот	Пропонують дитині дивитися на себе в дзеркало, покласти під нижньою губою палець, натискати вниз на підборіддя і широко відкривати рот (палець під нижню губу може покласти логопед і стимулювати дитину відкрити рот). При цьому логопед промовляє -А-.
Як лялька плаче	Формування уявлення про артикуляцію звука -А-	Пропонують широко відкривши рот сказати як плаче лялька. При цьому можна створити ігрову ситуацію з лялькою, а також натискати легенько під нижньою губою
Заспівай ляльці пісеньку		Пропонують широко відкривши рот проспівати пісеньку. Супровідно можна поставити дитячу пісеньку чи фрагмент мультфільма з музичним супроводом.
Формування уявлення про артикуляцію звука -У-		
Витягування губ	Формування відчуття сильно витягнутих вперед	Логопед фіксує погляд дитини на своєму обличчі. Кладе великі або вказівні пальці боковими краями справа і зліва кутиків губ

	губ	легко натискає та просовує їх вперед до утворення вузької трубочки. При цьому сам промовляє подовжено по різному емоційно забарвлено -У-.
Дудочка	Формування вміння витягувати з силою губи вперед	Пропонують, дивлячись на себе в дзеркало за зразком, який демонструє логопед, витягнути губи вперед у вузьку трубочку. Якщо дитина самостійно не може цього зробити логопед допомагає їй так як на пасивному рівні при цьому вимовляє подовжено -У-.
Гудок потягу	Формування уявлення про артикуляцію звука -У-	Пропонують з силою витягнувши губи вперед вимовляти -У-. Створюємо при цьому ігрову ситуацію: ідемо один за одним малими кроками, піднімаємо руку вгору, витягуємо губи вперед, різко згинаємо руку в лікті, опускаючи її вниз та гудемо –У-у-У, спонукаємо дитину теж погудіти. Можна також забезпечити при цьому відповідний музичний супровід.
Вовк		Пропонують з силою витягнувши губи вперед подовжено вимовляти -У- та як виє вовк. При цьому витягуємо шию і піднімаємо голову вгору.
Формування уявлення про артикуляцію звука -Е-		
Піднімання кутиків губ вгору	Формування відчуття піднятих вгору кутиків губ	Логопед фіксує погляд дитини на своєму обличчі. Кладе пучки пальців в області кутиків губ. Піднімає кутики губ вгору до утворення легкої посмішки при цьому вимовляє -Е-.
Легка посмішка	Формування вміння піднімати кутики губ вгору.	Пропонують, дивлячись на себе в дзеркало за зразком, який демонструє логопед, розтягувати і піднімати кутики губ вгору таким чином, щоб було видно верхні зуби. Якщо дитина самостійно не може цього зробити логопед допомагає їй так як на пасивному рівні при цьому вимовляє подовжено -Е-.
Ей, де ти? Дай мені.	Формування уявлення про артикуляцію звука -Е-	Пропонують з легкою посмішкою подовжено вимовляти звук -Е-. Створюють ігрову ситуацію: повертають дитину спиною, а самі стають на певній відстані окликають дитину «Ей, де ти?», спонукають її повернутися. Потім ролі змінюються, високо над дитиною тримають іграшку, яку вона хоче отримати, пропонують їй попросити вимовляючи подовжено -Е-. Іграшку тримають таким чином, щоб дитина бачила обличчя того, хто говорить, а також вимовляють звук -Е- емоційно, подаючи зразок вимови.
Формування уявлення про артикуляцію звука -І-		
Розтягування кутиків губ з напруженням	Формування відчуття розтягнутих з	Логопед фіксує погляд дитини на своєму обличчі. Кладе пучки пальців в області кутиків губ. Розтягує кутики губ вбік до утворення

	силою кутиків губ	напруженої посмішки при цьому вимовляє -І-.
Напружена посмішка	Формування вміння розтягувати з силою кутики губ.	Пропонують, дивлячись на себе в дзеркало за зразком, який демонструє логопед, розтягувати кутики губ до утворення напруженої посмішки. Якщо дитина самостійно не може цього зробити логопед допомагає їй так як на пасивному рівні при цьому вимовляє подовжено -І-.
Дотягнись	Формування уявлення про артикуляцію звука -І-.	Пропонують з силою розтягнувши губи подовжено вимовляти звук -І-. Створюють ігрову ситуацію: тримають предмет (іграшку, цукерку) спочатку низько, а потім піднімають її вище спонукаючи дитину тягнутися рукою до нього (неї) подовжено вимовляючи -І-.
Формування уявлення про артикуляцію –П-, -Б-		
Качечка	Формування відчуття міцно зімкнених губ	Логопед фіксує погляд дитини на своєму обличчі. Поклавши великий і вказувний пальці боком справа і зліва від носогубної складки над верхньою і під нижньою губою натискає і захоплює великим і вказувним пальцями губи, а також витягує їх трішечки вперед. Можна також втримуючи губи легко пружно натискати на них. Під час втримування губ зімкненими логопед промовляє тихо -П- і голосно -Б-.
Стара бабуся	Формування вміння змикати губи і втримувати їх у такій позиції	Логопед пропонує дитині дивлячись на себе в дзеркало втягнути і міцно зімкнути губи. Зразок виконання він демонструє сам.
Похлопай губами		Логопед перед дзеркалом змикає розмикає губи, демонструючи беззвучне хлопання губами. Він пропонує дитині дивлячись на себе в дзеркало так само похлопати беззвучно губами. Тоді ще раз змикає розмикає губи, але уже промовляючи по черзі п-п-п, б-б-б.
Закинь вишеньку на паличку	Формування уявлення про артикуляцію звуків -П-, -Б-	До пальця на нитці прив'язують кульку з вати (можна на нитку приклеїти червоний кружечок з паперу). Дитині пропонують вдихнути через ніс, а потім з силою видихнути крізь зімкнені губи на кульку -П- так, щоб кулька підлетіла вгору і перелетіла через палець. Зразок виконання демонструє спочатку логопед, а потім виконує дитина.
Застав жабку (кульку) скакати		Дитині пропонують вдихнути носом і видихнути крізь зімкнені губи на легку паперову жабку (можна кульку) так, щоб вона скакала. Пропонують на одному видисі промовляти декілька разів п-п-п. Зразок виконання подає логопед.
Відкоркуй пляшку		Дитині пропонують вдихнути носом і видихнути крізь зімкнені губи -П-. При цьому піднімають руки над головою і хлопають у долоні. Зразок виконання подає логопед.

Холодно		Дитині пропонують зігнути у ліктях руки, вдихнути носом і видихнути крізь зімкнені губи промовляючи декілька разів б-б-б. У цей час з силою вдаряють зігнутими у ліктях руками об боки тіла. Зразок виконання подає логопед.
Посварись		Нахмуривши брови, пропонують похлопати долонями по щоках та промовляти б-б-б.
Тихо-голосно		Дитині пропонують покласти долоню в області голосової складки (можна руками закрити вуха) і по черзі промовляти п-п-п, б-б-б. Пропонують слухати як вібує голосова складка: «Послухай коли горлечко дзвенить, а коли не дзвенить».
Формування уявлення про артикуляцію -М-		
Відчуй як вібує (гуде)	Формування відчуття вібрації у носовій порожнині при вимові звука -М-	Логопед фіксує погляд дитини на своєму обличчі. Кладе її долоню собі в області щоки таким чином, щоб її пальці наблизилися до колового м'яза рота і крил носа. Подовжено вимовляє -М-.
Зімкни губи	Формування вміння змикати та втримувати губи зімкненими.	Логопед пропонує дитині, дивлячись на себе в дзеркало, міцно зімкнути губи. Якщо вона не може він їй допомагає поклавши великий та вказувний палець боком над верхньою та під нижньою губою та зімкнувши їй губи, а потім забирає пальці рук. Зразок виконання він демонструє сам, а також під час виконання вправи подовжено вимовляє -М- сам.
Мотор	Формування уявлення про артикуляцію звука -М-	Дитині пропонують класти по черзі свою долоню собі в області голосової складки та щоки таким чином, щоб пальці наближалися до крил носа і погудіти так як гуде мотор: "Відчуй як мотор гуде і вібує, коли працює". Зразок виконання подає логопед.
Формування уявлення про артикуляцію -Ф-, -В-		
Відчуй нижню губу біля верхніх зубів	Формування відчуття підтягнутої нижньої губи до верхніх зубів	Логопед фіксує погляд дитини на собі. Кладе боком палець під нижню губу, натискає на неї та піднімає її до верхніх зубів. При цьому логопед дує собі на руку -Ф-.
Покусай нижню губу	Формування вміння покусувати нижню губу	Логопед пропонує дитині подивитися на себе у дзеркало та покусати нижню губу. Зразок виконання демонструє він сам теж перед дзеркалом.
Подуй у трубочку	Формування уявлення про артикуляцію звуків -Ф-, -В-	Пропонуємо дитині прикласти трубочку вертикально під нижню губу та натиснути на нижню губу таким чином, щоб наблизити її до верхніх зубів. Тоді пропонуємо подути в отвір. Зразок виконання демонструє логопед.
Вітер		Пропонуємо наблизити нижню губу до верхніх

		зубів та подути на щось: ватні кульки, щоб розліталися; сніжинки; листочки тощо -Ф-. Зразок виконання демонструє логопед.
Їжачок		Пропонуємо наблизити нижню губу до верхніх зубів та коротко і з силою подути на листочки, які лежать на столі -Ф-, -Ф-, -Ф- так, щоб вони розліталися. Зразок виконання демонструє логопед.
Вітер виє у трубі		Пропонуємо наблизити нижню губу до верхніх зубів та подовжено подути з голосом -В-. У цей час пропонуємо дитині покласти долоню в області голосової складки та відчутти як вітер виє у трубі.
Заведемо мотор		Пропонуємо наблизити нижню губу до верхніх зубів та коротко, з силою і з голосом подути – В-, -В-, -В-. У цей час пальцем натискаємо на кнопку, заводимо машину. Зразок виконання демонструє логопед
Формування уявлення про артикуляцію -Х-, -Г-		
Відчуй язик відтягнутий назад	Формування відчуття відтягнутого назад язика	Логопед фіксує погляд дитини на собі. Пропонує їй відкрити рот. Кладе зонд “петля” вище кінчика язика і підштовхує мязи язика назад. Якщо дитина боїться зонда, або дотику дорослого їй можна запропонувати зонд взяти у свої руки і самостійно відсунути язик назад за зразком який демонструє логопед. Якщо і цей варіант дитині не підходить ми пропонуємо покласти їй на кінчик язика свій палець, натиснути на нього і відсунути трішки назад. Зразок виконання демонструє логопед, а також при цьому він подовжено вимовляє по черзі -Х-, -Г-.
Гірка вниз	Формування вміння видихати повітря відтягнувши язик назад	Логопед пропонує дитині подивитися на себе у дзеркало, відкриваючи рот поступово відтягувати кінчик язика назад не піднімаючи його вверх. Зразок виконання демонструє логопед. Якщо дитина самостійно вправу не виконує він пропонує їй допомогти собі відтягнути язик назад зондом чи пальцем. Зразок теж демонструє логопед. Під час виконання вправи логопед також подовжено вимовляє -Х-, -Г-.
Погріємо руки	Формування уявлення про артикуляцію звуків -Х-, -Г-	Пропонуємо дитині привідкрити рот і подовжено подути на руки -Х-. Зразок виконання демонструє логопед.
Гул мотора		Дитині пропонуємо покласти долоню руки спереду, в області верхньої частини грудної клітини, трішки нижче шиї і гудіти подовжено: “Відчуй як гуде мотор машини”
Формування уявлення про артикуляцію -Ш-, -Ж-, -Ч-, -ДЖ-		
Відчуй язик	Формування	Фіксуємо погляд дитини на собі. Пропонуємо

<p>піднятий вверх</p>	<p>відчуття піднятого вверх язика</p>	<p>їй висунути язик при широко відкритому роті. Зразок виконання демонструє логопед: “Покажи язик. У кого більший у мене чи в тебе?”. Зондом “петля” чи “квіточка” натискаємо на кінчик язика, таким чином підсилюємо відчуття в його межах, а потім зонд “сердечко” заводимо під язик і піднімаємо його вверх. У цей час логопед при широко відкритому роті вимовляє -Ш-.</p>
<p>Піднеси язик вверх</p>		<p>Дитині пропонують висунути язик вперед при широко відкритому роті, покласти його на нижню губу. Потім великий палець завести собі під язик таким чином, щоб його пучка була спрямована вверх. Згинаючи палець пропонують підносити язик вверх. Зразок виконання демонструє логопед.</p>
<p>Заховай язиком верхню губу Знайди язиком верхні зуби</p>	<p>Формування вміння класти широкий язик на верхню губу, за верхні зуби.</p>	<p>Дитині пропонують подивитися на себе в дзеркало, відкрити рот, покласти широкий кінчик язика на верхню губу, або завести його за верхні зуби. Пропонують втримувати його певний проміжок часу. Зразок виконання вправи перед дзеркалом демонструє логопед, також, тоді коли дитина втримує язик за верхніми зубами, він промовляє -Ш- при широко відкритому роті.</p>
<p>Підкинь кульку Ось метелик полетів (Назва залежить від ігрової ситуації, яку створюємо)</p>	<p>Формування вміння видихати через рот втримуючи широкий язик піднятим вверх</p>	<p>Дитині пропонують відкрити рот, покласти широкий кінчик язика на верхню губу, або завести його за верхні зуби і подути. Можна запропонувати дути на щось: ватну кульку, паперового метелика тощо. При цьому тримати легкий предмет потрібно на рівні верхньої губи. Його можна привязати на ниточку, щоб він не падав на землю. Інструкцію формуємо у цьому випадку в ігровій формі: “Застав метелика літати”, “Підкинь кульку” тощо. Зразок виконання демонструє логопед.</p>
<p>Гусак</p>	<p>Формування уявлення про артикуляцію -Ш-, -Ж-, -Ч-, -ДЖ-</p>	<p>Дитині пропонують витягнути голову вперед. Пальці рук зімкнути за спиною в замок. Підняти язик вверх, округлити губи і з силою подути як гусак -Ш-. Зразок виконання демонструє логопед.</p>
<p>Двірник</p>		<p>Дитині пропонують уявити віник у руках, підмести доріжку як двірник. Піднімати язик вверх, з силою натискати на тверде піднебіння, витягувати губи вперед і дути -Ш-, -Ш-, -Ш-. Стоячи, рухаємося вздовж доріжки, з силою натискаємо віником на неї, підмітаємо справа на ліво и навпаки і різко видихаємо -Ш-.</p>
<p>Жуки</p>		<p>Включаємо музику і пропонуємо дитині бігати по кімнаті і махати руками демонструючи як літає жук. А тоді музику виключаємо у цей час</p>

		вона має лягти на килимок на спину махати руками і ногами, підняти язик вверх, витягнути губи веред і гудіти як жук -Ж-. Гру повторюємо декілька разів.
Поїзд		Дитині пропонуємо встати зігнути руки в ліктях. Підняти язик вверх, знайти ним верхні зуби при відкритому роті і вимовляти звук -Т- при відкритому роті. У цей час рухаємося маленькими кроками вперед, зігнутими в ліктях руками рухаємо вперед-назад, активно вдаряємо кінчиком язика спочатку об передні зуби, а потім об тверде піднебіння, промовляємо -Т-Т-Т-. А тоді зупиняємо поїзд витягнувши губа вперед спускаємо пару -Ч-Ч-Ч-..
Джміль		Розкладаємо кольорові круги по землі. Дитині називаємо колір: “жовтий”, “зелений”, “синій” тощо. Пропонуємо полетіти і сісти на квітку: “Підніми язик вверх, притисни його до твердого піднебіння і подуй –ДЖ-ДЖ-ДЖ- як джміль. Махаючи руками, долети до жовтої квітки. Покажи як джміль збирає нектар”.

Було виявлено ефективність у застосуванні комплексу при моторній алалії кінестетичного типу, при порушенні інтелекту та синдромі спектру аутизму за умови, що дитина уже адаптована і дозволяє до себе доторкатися.

Визначено, що за умови необхідності стимуляції звуковимови (при тому, що вона відсутня на початок навчання дитини) на кожному з занять ефективно застосовувати один із запропонованих комплексів, або його фрагменти. Кількість занять необхідна для викликання правильної вимови звука мовлення за заданою системою залежить від стану сформованості у дитини інтелекту. При первинно збереженому інтелекті, в середньому від 1 до 6 занять. Виключення становить найскладніший звук мовлення -р- для формування артикуляції якого необхідно при цих типів порушення додатково використовувати спеціальні прийоми його постановки.

При моторній алалії кінестетичного типу ізольована вимова звуків мовлення на початок проведення логопедичної корекції у дітей може бути сформована. Проте при цьому у них немає усвідомленої її вимови, артикуляція більшою мірою є випадкова і за наслідуванням вони її повторити неможуть. Така вимова звуків не використовується дітьми для формування форми слова, а в більшості її використовують для випадкових вигуків. У цих випадках уже з перших логопедичних занять можна проводити роботу одночасно використовуючи декілька комплексів. Для цього необхідно вибирати комплекси, що допоможуть сформувати уявлення про звуки мовлення подібні за артикуляцією, а

тоді ті, які зорієнтовані на формування уявлення про диз'юнктні фонему. Визріває уявлення про артикуляцію фонему повільно. При систематичному використанні комплексів, в середньому, в легших випадках до пів року, а в складніших – до року усі звуки мовлення входять у щоденне спілкування на усвідомленому рівні, а тому в мовленні паралельно з'являються повні форми слів. Діти з задоволенням починають супроводжувати ігри голосним мовленням, самі себе тренують.

Інколи може також виникати необхідність використання комплексів з метою усунення фонематичного типу помилок на письмі, у випадку плутання букв, що позначають звуки подібні за звучанням протилежні за артикуляцією (диз'юнктні). Роботу проводять з метою формування уявлення про артикуляцію тих звуків, які плутаються, а тому підбирають комплекси за необхідністю.

Також комплекси можна використовувати в тому випадку, коли поставлені звуки мовлення довго не входять в щоденне спілкування (переважно при складній функціональній дислалії). Їх застосування, після постановки звуків мовлення, дозволяє автоматизувати фонему швидше.

Висновки. Отже, теоретичний аналіз виявив, що головний фактор для формування правильної артикуляції фонем кінестетичний.

Визначено, що характер порушення кінестетичних процесів буде залежати від рівня, на якому виникло ураження, і від глибини, обсягу порушеної ділянки.

Виявлено, що порушення артикуляційної моторики кінестетичного типу виникає у різних категорій дітей: при моторній алалії кінестетичного типу, при розумовій відсталості, при розладах спектру аутизму та при складній дислалії.

Засобами корекції порушень кінестетичного типу є елементи класичного масажу, самомасаж та артикуляційні вправи.

Визначено послідовність в якій ефективно як стимулювати вимову фонем так і формувати уявлення про артикуляційний образ. Зокрема, рекомендовано починати процес корекції з застосування елементів класичного масажу (інколи самомасажу) та пасивних артикуляційних вправ. Поступово переходити до виконання статичних артикуляційних вправ перед дзеркалом, а потім до вправ з недовільним рівнем виконання з опорою на внутрішньом'язеве відчуття без зорового контролю.

Було сформовано 17 комплексів корекції порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу з метою формування уявлення про фонему.

В результаті проведення експериментального навчання виявлено диференційовані умови та тривалість формування уявлення про фонему при різних типах порушення.

Бібліографія

1. **Лурія А.Р.** Основы нейропсихологии. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 384 с.
2. **Мастюкова Е.М.** Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст). – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 304 с.
3. **Семенович А.В.** Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте: Учеб. пособие для высш. Учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 232 с.
4. **Сиротюк А.Л.** Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 288 с.
5. Нейропсихология: Учебник для вузов. 3-е изд. / **Е.Д. Хомская.** – СПб.: Питер, 2003. – 496 с.

References

1. **Iuria A.R.** Osnovy neyropsyholohiyi. Uchyeб. posobiye dlya stud. vyssh. uchyeb, zavyedyenyi. – M.: Izdatyelskiy centr «Akademiya», 2003. – 384 s.
2. **Mastyukova E.M.** Lychyebnaya pedagogica (ranniy doshkolnuy vozrast). – M.: Gumanit. izd. centr VLADOS, 1997. – 304 s.
3. **Semenovych A.V.** Neyropsyholohichyeskaya diagnostika i korryektsiya v dyetskom vozrastye: Uchyeб. posobiye dlya stud. vyssh. uchyeb, zavyedyenyi. – M.: Izdatyelskiy centr «Akademiya», 2002. – 232 s.
4. **Sirotyuk A.L.** Neyropsyholohichyeskoye I psihofiziolohichyeskoye soprovozhdyeniye obuchyeniya. – M.; Tts Sfera, 2003. – 288 s.
5. Neyropsyholohiya; Uchyebnik dlya vuzov. 3-ye izd. / **Ye.D. Homskaya.** – SPb.: Pityer, 2003. – 496 s.

Received 20.09.2017

Reviewed 10.10.2017

Accepted 14.11.2017

УДК 376.2.016:81

Ю.В. Галецька
yuliyagala@ukr.net

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФОРМА РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОМІРНОЮ ТА ТЯЖКОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Відомості автора: Галецька Юлія Вячеславівна, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових